

személyes találkozásnál a felkérő levél, amely a találkozás előtt bekerülhet a válaszadó postaládájába, és felkészítheti őt a kérdező érkezésére, ami a telefonos kérdezésnél sok esetben nem kivitelezhető.

A bemutatkozás szakasza akkor következik, amikor a válaszadó kinyitja az ajtót, vagy nem utasítja vissza egyből a kérdezőt. Kihívást jelent a telefonos interjúnál, hogy semmit nem lehet tudni a válaszadóról (esetleg a települést, ahol él), míg a személyes interjú esetén a ház vagy a kert külleme már bőséges információkat szolgáltat, amelyek segítségét ki lehet használni a meggyőzés során. Olyan tényezők is sokat számítanak, mint a kérdező beszéde: általános tapasztalat, hogy azok a kérdezőbiztosok a legsikeresebbek, akik nem beszélnek se túl hadarva, sem pedig túl kevés szünettel.

A válaszadó felkérésénél is számos tényezővel kell kalkulálni. Azzal a személlyel, aki úgy gondolja, hogy a válaszaival jutalmazhat másokat, illetve úgy véli, hogy válaszaival mások jóllétét segíti elő, nem lesz gond a meggyőzés terén. Jutalom lehet az is, hogy egy feltehetően magányos válaszadó megbeszélheti a problémáit egy szimpatikus, nem ítélező kérdezőbiztosal, de egy érdekes kérdőív is megfelelő motivációnak bizonyulhat. A jutalmazás másik formája az ajándék, amely hatást gyakorol a megvalósulási arányokra, de önmagában nem kizárólagos ösztönző erő. Arra is érdemes emlékeztetni a válaszadókat, hogy a végső eredmények kevésbé lesznek értékesek a válaszaik nélkül.

A fenti tényezők figyelembevételével kell megszervezni a kérdezők kiválasztását és oktatását is. Főként a telefonos kérdezők kiválasztásánál fontos szempont a hangszín, viszont bizonyos kommunikációs készségekre nem szükségszerű az elején nagy hangsúlyt fektetni, mivel ezek a technikák könnyen elsajátíthatók. Szükséges oktatni a kérdezőket arra, hogy miként kezeljék a vonakodó válaszadókat, illetve a megtagadókat, továbbá fejleszteniük kell problémamegoldó készségüket is. Ez utóbbihoz használhatók folyamatleírások is, amelyeket a valóságban előforduló szituációknak megfelelően kell kidolgozni. Ha a válaszadók ismerik a felmérés célját, szívesebben részt vesznek abban, ezért a kérdezőbiztosoknak is tisztában kell lenniük azzal, hogy mire irányul és miért fontos az adott kutatás.

TÁRGYSZAVAK: survey statisztika, kérdőíves felmérés, társas interakció, társadalmi normák

Gazdaság

123/2015

A termelékenység mutatóinak nemzetközi összehasonlítása

Prabhdeep Gill: International comparisons of productivity – final estimates, 2013

Statistical Bulletin of the Office for National Statistics, 2015. február 20. 1–24. p.

URL: http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171778_395943.pdf

A fejlett országok egy csoportját tömörítő G7 tagjainak termelékenységi szintjét az Egyesült Királyság mutatójával összehasonlítva megállapítható, hogy a hat másik állam 2013. évi termelékenységének átlagos értéke tizenhét százalékponttal nagyobb. A G7 1992. évi adatai alapján a hat másik ország átlagához mért távolság kisebb volt. A hét országra számított, egy munkaóra és egy munkásra jutó 2013. évi teljesítmény egy százalékkal meghaladta az előző évit, az Egyesült Királyság egy munkásra jutó GDP-értéke nőtt, de csökkent az egy munkaóra jutó érték.

Egyes kísérleti számítások nem a GDP értékével, hanem a nettó hazai termék (net domestic product – NDP) értékével mérték a munka termelékenységét. A számítás első alkalommal vette figyelembe a tárgyi eszközök (termelő-berendezés, ipartelep, iroda stb.) értékcsökkenési leírását is, és ez az új megközelítés csökkentette a brit mutató távolságát a másik hat ország (Franciaország, Japán, Kanada, Németország, Olaszország, Egyesült Államok) átlagos termelékenységétől. Az így módosított termelékenység amerikai, németországi és franciaországi szintje jóval magasabb, mint az Egyesült Királyságé.

A brit termelékenységi mutatókat összehasonlították a nem G7-be tartozó országok színvonalával is, itt például a spanyolországi termelékenység kilenc százalékponttal magasabb, és jelentősen elmarad például az írországi, a belgiumi és a hollandiai szinttől. Az egy munkásra, illetve az egy teljesített munkaóra jutó érték eltérő rangsora azt fejezi ki, hogyan különböznek a heti munkaidők, illetve a teljes és a részmunkaidős dolgozók arányai.

A nemzetközi összehasonlítás azonos OECD-forrásokra alapozott minden ország GDP-, illetve munkaidőfelhasználás-adatainak számításában. Ahol az elérhető, ott a nemzeti valuta árfolyama helyett a vásárlóerő-paritás (purchasing power parity – PPP) szerepel a termelékenység számításában.

TÁRGYSZAVAK: termelékenység, nemzetközi összehasonlítás, egy munkaóra jutó GDP, egy alkalmazott munkásra jutó GDP, tárgyi eszköz értékcsökkenési leírása, G7-országok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

124/2015

Az adózás hatása az oktatás kiadásaira. A nemzedékek közötti, a keresetekben tapasztalható tartós eltérések nemzetközi elemzése

Hans A. Holter: Accounting for cross-country differences in intergenerational earnings persistence. The impact of taxation and public education expenditure

Quantitative Economics, 2015. 6. sz. 385–428 .p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.3982/QE286/pdf>

DOI: 10.3982/QE286

Az előző nemzedékek által elért kereseti helyzet átörökítésének (intergenerational earnings persistence) esélyét több tényező magyarázza, ilyen például a nemzeti adórendszer (az adózás progresszív jellege), az oktatásra fordított költségvetési kiadás alakulása. A humántőke felhalmozásának több nemzedékre kiterjedő vizsgálatai az Amerikai Egyesült Államok és tíz másik ország adatait vették figyelembe (például hogy a kölcsönhöz jutás akadályai milyen hatásúak a kereset szintjei közötti tartós különbségre, az átörökítésre). Megállapítható, hogy a gyermeket nevelők döntése, illetve a mobilitás esélye jobban függ a humán tőke egyéni befektetéseitől, mint a kölcsönhöz jutástól.

Elemzték az említett államok oktatási költségvetésének kapcsolatait a nemzedékek közötti társadalmi mobilitás esélyeivel. Az Amerikai Egyesült Államok mutatóit a skandináv, illetve a dél-európai országok oktatási és adózási helyzetével összehasonlítva rangsort alakítottak ki a rugalmasság nemzeti mértéke alapján. Európában a sorrend (a csökkenő társadalmi mobilitás felé haladva): Dánia, Norvégia, Finnország, Kanada, Svédország, Németország, Spanyolország, Franciaország, Olaszország és végül az Egyesült Királyság.

Az átörökített kereseti szint nemzetközi helye és a progresszív adózás között erős a negatív korreláció, azaz ahol a legerősebb a progresszív adózás, ott küzdhető le leginkább az előző nemzedéktől örökölt (alacsony) kereset. A modell további magyarázó té-

nyezői között említhető például a humántőkébe történt (előző nemzedék által teljesített) befektetések hatékonysága, a költségvetés oktatási kiadása, a kölcsönfelvétel korlátja, a szülők által a gyermeknek adott (anyagi) támogatás, a keresetek (sokk jellegű) megváltozása, és az örökölt képességek mértéke. A modell egyik tényezője a humántőke egyéni befektetése, a másik az örökölt képesség. Ezekre alapozva végezték az érzékenységvizsgálatokat és a kalibrálást.

A nemzetközi összehasonlítás alapján az Egyesült Államok szakpolitikáját a többi tíz ország modellezett viszonyaival is helyettesítették. Az egyik esettanulmányban például a dániai progresszív adórendszer, illetve a felsőoktatás dániai költségvetési arányának alkalmazásával modellezték az átörökített keresetek feltételezett viszonyait az Amerikai Egyesült Államokban. Meghatározták, hogy mennyivel csökkenne itt a kereset átörökítésének mértéke, ha megnövelnék a közoktatás költségvetésének értékeit.

Ahol a kormányzat nagyobb adóteherrel teremt fedezetet az oktatás nagyobb költségvetési támogatására, ott rendszerint csökken az ösztönzés az egyéni (családi) befektetésekre, és ez gyengíti a kapcsolatot a szülők pénzügyi helyzete és a következő nemzedék keresete között. A modell alapján megállapítható, hogy az adózás hatása nagyobb a kereset átörökítésére, mint a költségvetésből az oktatásra fordított előirányzatoknak.

TÁRGYSZAVAK: adórendszer, oktatási kiadás, nemzedéken átívelő kereseti helyzet, nemzetközi összehasonlítás, Amerikai Egyesült Államok, Dánia

NÁDUDVARI ZOLTÁN

125/2015

A nemzeti adóhatóságok információcseréjének jogi gyakorlata

Roman Seer: Overview of legislation practices regarding exchange of information between national tax administrations in tax matters
Brussels, 2015, European Parliament. 1–43. p.

URL: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/563452/IPOL_STU%282015%29563452_EN.pdf

Áttekintés készült az Európai Parlament felkérésére azokról a hatályos uniós jogszabályokról, amelyek az adózás információinak a nemzeti adóhatóságok közötti kölcsönös átadására vonatkozó rendelkezéseket tartalmazzák. Az EU és az OECD egyeztetve

alakította ki az adózás nemzetközi adatcseréjének jogi alapjait (például OECD Model Tax Convention – MTC, illetve Tax Information Exchange Agreement Model – TIEA). Az EU irányelve keretet ad az adóhatóságok információcseréjének (Directive on Administrative Cooperation), ezen belül az adózási ügyekben is kialakult az uniós joggyakorlat. Megvizsgálták, hogy milyen garanciák érvényesülhetnek az adózás információinak úgynevezett automatikus nemzetközi cseréje esetén.

Az Európai Parlament részére készült szakértői vélemény kiemelten tartalmazza az adóalanyok jogi védelmét, ezen belül különösen a személyes és az üzleti információk bizalmas kezelését, a szakmai, az ipari, az üzleti titkok hatásos védelmét. Az EU minimumkövetelménye ezen a téren, hogy a nemzetközi adótitok is részesüljön megfelelő jogi védelemben. Ez összefügg a globális folyamatokkal, ahol a nemzetközi befektetés, az intézmények, a tőke és a személyek országok közötti akadálytalan áramlása egyben az adózást is érinti. Az unió keretében viszont nemzeti hatáskörben maradt az adóvizsgálat eljárása, és a jogkövetkezmények is az egyes országok adójogának megfelelően érvényesíthetők.

Az EU tagállamai között, illetve a tagállamok és harmadik országok között kevéssé szabályozott a nemzetközi információáramlás – adózás tekintetében ezen indokolt változtatni. Egyidejűleg érvényesülnek az adózás kétoldalú és sokoldalú nemzetközi megállapodásai, szerződésai, továbbá az EU jogszabályai. Az OECD adózási dokumentuma (MTC 26. cikkely) 2005-től előírja a kettős adózásra vonatkozó szerződés (Double Tax Treaty – DTT) keretében az országok információcseréjének szabályait, erre azonban nem alkalmazható a banktitok a felek országaiban.

Az OECD másik dokumentuma, a TIEA 2002-től képes meghatározni az úgynevezett adóparadicsomok (tax havens) adóelkerülési gyakorlatát, és az országok közötti adatközléseket kérésre teljesítik az úgynevezett együttműködő joghatóságok.

Az Európai Unió az említett OECD-dokumentumokkal összhangban alkotta meg 2014-től hatályos irányelvét a hatóságok együttműködéséről (Directive on Administrative Cooperation in Direct Taxation – DAC-1), amely az első szabályozási lépés a közvetlen adózás információinak automatikus nemzetközi cseréje (Automatic Exchange of Information – AEOI) felé.

A DAC-2 jelű irányelv 2016-tól lép hatályba, ezen belül a FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act)

a külföldi számlavezetésre, az AEFI (Automatic Exchange of Financial Account Information) a pénzügyi számlák adatainak automatikus cseréjére tartalmaz jogi előírásokat. A hatályos jogszabályok alapján az információk nemzetközi átadása történhet kérésre, a felek spontán intézkedésével, illetve automatikusan, de ezek között nem tisztázott a hierarchia. A jogszabályok ezzel kapcsolatban az adózási kockázatok figyelembevételét ajánlják a jogalkalmazásban.

Az Európai Bizottság most vizsgált előterjesztése az úgynevezett kétlépéses megközelítést („2-step approach”) tartalmazza az adózás nagyobb átláthatósága érdekében, egyrészt a nemzetközi áruforgalmat (Advance Cross-Border Ruling – ACBR), másrészt a szokásos piaci árat, ártartományt (Advance Pricing Agreement – APA) érintő információk kapcsán. A két jogi szabályozás lehetőséget fog adni a bizottságnak minden tagállam adóhatsági dokumentumainak elérésére, és a rendszerezett adózási információktól függően dönthetnek az egyes államoknak nyújtható támogatásokról a második lépésben.

TÁRGYSZAVAK: adóhatóság, jogszabály, nemzetközi adatcsere, adatvédelem, Európai Bizottság

NÁDUDVARI ZOLTÁN

126/2015

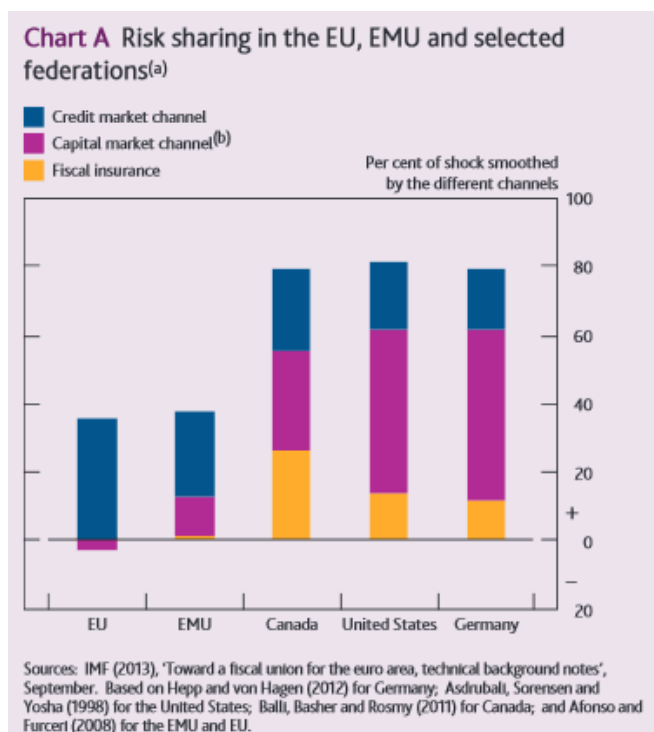
Az európai integrált tőkepiac hatása a növekedésre és a stabilitásra

Niki Anderson – Martin Brooke – Michael Hume – Miriam Kürtösiová: A European Capital Markets Union: implications for growth and stability *Bank of England Financial Stability Paper*, 2015. 33. sz. 1–25. p.

URL: http://www.bankofengland.co.uk/financialstability/Documents/fpc/fspapers/fs_paper33.pdf

Brit szakemberek megvizsgálták olyan integrált európai tőkepiac (Capital Markets Union – CMU) létrehozásának feltételeit és várható hatásait, amely mérsékelhetné a bankok jelenlegi meghatározó szerepét a friss tőke bevonásában, és növelné a nemzetközi részvény- és kötvényforgalmat. A CMU támogathatná a tagállamok gazdasági fejlődését, javítaná a magánszektor kockázatainak megosztását. A CMU szélesíthetné a tőkefelvétel választékát, több intézményi befektető jelenne meg a megtakarítások hasznának realizálására. Csökkenthető lenne a tőke menekülése miatti fenyegetés és több értékpapír kerülhetne forgalomba az EU tőkepiacain.

A gazdaság nagyobb stabilitásához vezet, ha a magánszektor kockázatait megosztva kisebbek lennének a jövedelmek, illetve a fogyasztás kilengései, bővülne a befektetések nemzetközi kínálata. Ilyen átalakulás történt az Amerikai Egyesült Államok pénzügyi rendszerében is a banktevékenységek korlátozásával (Glass-Steagall Act, Regulation Q). A CMU révén kevésbé függene az egyes tagállamok fogyasztása a belföldön létrehozott jövedelemtől, könnyebben találna külföldi megtakarító partnert, amelynek igénye van a friss (működő) tőkére. A válság időszakában hirtelen zuhant a fogyasztás és az egyes országok ezt nehezebben kezelték, mint az olyan térségek, amelyek föderális alapon működnek, a kockázat megosztásával.

A kockázat megosztása az EU, a GMU (Európai Gazdasági és Monetáris Unió, angolul Economic and Monetary Union – EMU) és a választott föderációk esetében

A tőkepiacon a mások megtakarításait közvetlenül is igénybe lehet venni, valamint közvetve, a vállalat értékpapírjainak kibocsátásával. Az Egyesült Államok vállalatai sokkal nagyobb arányban élnek a forgalomképes értékpapírok kibocsátásával, mint az EU tagállamaiban, ahol túlsúlyban vannak a bankkölcsönök. A vizsgált európai tőkepiac várható tőkekínálata tartalmazhatná mind a háztartások, mind a vállalatok megtakarításait, és megvalósulhatna a befektetések nemzetközi áramlása is. A belföldi lehetőségektől függetlenül választhatnának a sokféle külföldi befektetési lehetőség közül. A befektetések

fő hajtóereje a gazdaság növekedésének elősegítése, és a stabilitás erősítése. A CMU mérsékelné a válság időszakában tapasztalt káros folyamatok hatását, például a befektetett eszközök leértékelését, a tőke menekülését, és ennek következményeként a nemzeti tőkepiacok veszteségeit. A jól működő európai integrált tőkepiacon jegyzett értékpapír a tényleges értékén forgalmazható, és ez áttekinthetővé tenné a felek között megosztott kockázatokat.

TÁRGYSZAVAK: tőkepiac, gazdasági növekedés, befektetés, kockázatmegosztás, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

127/2015

Termelési tényezők, bérek és árak nemzetközi mozgása

Elena Podrecca – Gianpaolo Rossini: International factor mobility, wages and prices
Review of Development Economics, 2015. 3. sz. 683–694. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/rode.12159/abstract>

DOI: 10.1111/rode.12159

A vizsgált tizenhárom európai ország 1995–2013. évi adatokkal modellezett bérhelyzetét befolyásolja a működő tőke kiáramlása (outward foreign direct investment – FDI), valamint a munkaerő beáramlása más országokból. A külföldi közvetlen tőkekiáramlás (outward FDI) kapcsolatban van az úgynevezett offshore adózási előnyökkel, és az ebben érdekelt munkaadók, valamint a belföldi munkavállalók más pozícióból folytathatnak béralkut, mint ilyen ügyletek nélkül. A külföldi leányvállalatok a termelési folyamat bizonyos részét átvehetik, a tulajdonos vállalat döntése szerinti mértékben és szerkezetben. Gyengítheti a munkavállalók tárgyalási pozícióit a migráció is, ha a munkaerőpiacon megjelenik az olcsóbb munkaerő.

A béralkut befolyásolja az ország munkanélküliségi szintje is, tekintettel arra, hogy a munkát keresők hatással vannak mind a legális, mind az illegális munkaerőpiacra.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi tőkemozgás, bér, ár, munkaerőpiac, migránsok, nemzetközi összehasonlítás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

128/2015

Háromszintű ágazatközi vizsgálat a foglalkoztatás státusa és a mentális egészség alakulására a gazdasági visszaesés időszakában

Veerle Buffel – Vera van de Straat – Piet Bracke: Employment status and mental health care use in times of economic contraction: a repeated cross-sectional study in Europe, using a three-level model *International Journal for Equity in Health*, 2015. 29. sz. 1–19. p.

URL: <http://www.equityhealthj.com/content/pdf/s12939-015-0153-3.pdf>

DOI: 10.1186/s12939-015-0153-3

A jelen gazdasági válság kapcsán a tanulmány egyik kérdése az európai felmérési adatok alapján, hogy a vizsgált két csoport (a munkanélküliek és az alkalmazásban állók) miként veszik igénybe az orvosi mentális egészségügyi ellátást.

A másik vizsgált összefüggés, hogy milyen a kapcsolat egyrészt a foglalkoztatás jellege, másrészt a mentális egészségügyi ellátás igénybevétele, valamint az ország makroökonómiai változói között.

A szerzők kiinduló feltételezése a közvetett kapcsolat a foglalkoztatás vizsgált státusa, a makrogazdasági környezet és a mentális egészség alakulása között. Az a szerzők hipotézise, hogy a romló vagy kedvezőtlen makrogazdasági környezet, illetve a gazdasági válság ronthatja a vizsgált csoportok mentális egészségét, és ez megmutatkozik abban, hogy többen veszik igénybe a mentális egészségügyi ellátást.

Az egyik vizsgált csoportba a munkanélküliek tartoznak, és feltárható olyan sajátos („provokációs”) mechanizmus, amely ebben a körben vélhetően erős, mert itt általában kevesebb a felhasználható erőforrás mind a társadalmi részvételre, mind a stresszes helyzetek leküzdésére nézve. A másik csoportba az alkalmazásban állók tartoznak, ott még hangsúlyosabb lehet ez említett „provokációs” hatás, mert a romló gazdasági helyzet miatt a munkafeltételek is rosszabbak lehetnek.

A mentális egészség romlásának egyik jele, hogy megnő a kielégítetlen igény a mentális egészségügyi ellátás iránt, akár a munkanélküliek, akár az alkalmazásban állók körében. Ha közvetlen a kapcsolat a gazdasági instabilitás és az egészségügyi helyzet között, akkor azt feltételezhetjük, hogy nagyobb az ellátás igénybevétele, függetlenül attól,

hogy a mentális egészségügyi problémák megszorodtak-e vagy sem.

Az alkalmazásban állók körében megvizsgálható az említett összefüggés, bár itt a megelőző egészségügyi ellátás is szerepet kaphat. A másik csoport a munkanélkülieké, és kérdés, hogy itt több mentális egészségügyi ellátásra van-e igény, például a feltételezhetően rosszabb állapotuk következtében. További vizsgálati szempont, hogy az ellátás hol történik, vagyis mennyire valószínű, hogy viszonylag sokan a háziorvoshoz fordulnak, és emiatt a szakorvos pszichiáter felkeresése csökken, függetlenül az egyének aktuális mentális egészségügyi helyzetétől.

A tanulmány modellje az Eurobarométer 2002., 2005–2006. és 2010. évi, egymást követő nemzetközi összehasonlító felméréséből származó adatokat vett igénybe, és vizsgálták a fontosabb ágazati jellemzőket is a megfigyelt huszonegy országban. A végső mintavételi eljárás összesen 22978 férfi és 28014 nő válaszait tartalmazza.

A vizsgálat lineáris és logisztikus többszintű regressziós összefüggésekkel elemezte a mentális egészség alakulását, itt a modellfüggő változójaként a háziorvoshoz és a pszichiáterhez kapcsolódó mentális egészségügyi problémákat határozták meg az említett két csoportra vonatkozóan.

A modell legalsó szintje az egyén. A második szinten vannak a vizsgált országokon belüli időszakok. A harmadik szint a nemzetközi összehasonlításban az országok adatsorait tartalmazza. A három szint elemzése lehetővé teszi a becsléseket mind a longitudinális, mind az ágazatközi makrohatások körében. A felvázolt modellben a makrogazdasági helyzet egyik változója a nemzeti munkanélküliségi ráta, a másik a GDP növekedési rátája.

Negatív a korreláció az ország munkanélküliségi rátája és a mentális egészség alakulása között a nők esetében, bár ilyen összefüggés csak az alkalmazottak csoportjában van. A nők körében nem mutatható ki ilyen kapcsolat a makrogazdaság jellemzőinek változása és a mentális egészség indikátora között.

A férfiak csoportjában az egészségügyi ellátás indikátora összefügg egyrészt az ország munkanélküliségi rátájával, másrészt annak változásaival, továbbá a GDP reálnövekedési ütemével, függetlenül a megfigyelt egyének mentális egészségétől. Ilyen hatás nem mutatkozott a mintába tartozó nők esetében.

Mind a munkanélküli, mind az alkalmazott férfiak körében az a tendencia, hogy amelyik országban

növekvő a munkanélküliségi ráta, ott nagyobb az esély arra, hogy az egyén kapcsolatba lép a háziorvossal, függetlenül mentális egészségétől. Ugyanakkor a férfialkalmazottak körében kisebb annak a valószínűsége, hogy kapcsolatba lépnek egy pszichiáterrel.

Igazolt az első hipotézis az indirekt mechanizmusra, azaz mind a munkanélküli, mind az alkalmazott férfiak mentális egészsége rosszabb azokban az országokban, ahol magasabb a munkanélküliség aránya. A hatás egyik lehetséges magyarázata, hogy a munkanélküliek pesszimistábbak a jövőbeli kilátásaik miatt, mivel esélyeik az újra foglalkoztatásra alacsonyabbak. Az is magyarázat, hogy az alkalmazottak nagyobb munkahelyi bizonytalanságban, intenzív megterhelésben érzik magukat, amelyek a rosszabb mentális egészség eseteiben kockázati tényezők.

A modell szerint a nők körében a magas munkanélküliségi ráta és a mentális egészség közötti összefüggés csak az alkalmazásban lévőknel mutatható ki. Ennek egy lehetséges magyarázata a társadalmi norma elmélete.

Az eredmények azt is mutatják, hogy azokban az országokban, ahol csökkenő a GDP-növekedési ráta, a férfiak mentális egészsége kis mértékben rosszabb azokéhoz képest, akik a növekvő GDP növekedési rátájú országokban élnek. A nők esetében erre alig találtak bizonyítékot.

Erre magyarázat lehet, hogy a gazdasági válság hatással van a tudatos egészségre (több fizikai aktivitás, kevesebb alkoholfogyasztás), vagy még az is, hogy túl kevés idő telt el 2010 óta, hogy a mentális egészség hosszú távú hatásait feltérképezzük.

Azokban az országokban, ahol nagyarányú a munkanélküliség, az általános egészségügyi ellátást sokkal gyakrabban veszik igénybe mind a munkanélküli, mind az alkalmazott férfiak, függetlenül az aktuális mentális egészségügyi helyzettől.

Azokban az országokban, ahol csökkent a GDP növekedési rátája, a férfialkalmazottak kevésbé valószínű, hogy kapcsolatba lépnek pszichiáterrel, függetlenül mentális egészségi állapotuktól. A nőknél ugyanakkor emelkedett a háziorvoshoz fordulások száma.

Fontos, hogy különbséget tegyünk az elsődleges és a specializált egészségügyi ellátás igénybevétele között, mivel a makrogazdasági feltételek hatása függ a gondozás alkalmazott típusától is.

A munkanélküliek, valamint az alkalmazottak csoportjaiban vannak további fontos eltérések. A

munkanélküliek esetében például az időtartam és a munka elvesztésének oka, az alkalmazottaknál a munkakör belső és külső jellemzői a lényegesek. Ezek a megkülönböztetések is kapcsolódhatnak a mentális egészség és az egészségügyi ellátás témaköréhez. Ilyenformán további vizsgálatok kellenek a munkanélküli–dolgozó kettősön túlmutatóan.

TÁRGYSZAVAK: foglalkoztatottság, mentálhigiéné, gazdasági válság, munkanélküliség, munkaügyi statisztika

TÓTH JÁNOS MÁRK

129/2015

A vállalatok innovációinak elemzése, magyarázatai

Sam Tavassoli – Charlie Karlsson: Firms' innovation strategies analyzed and explained

CESIS Electronic Working Paper Series Paper, 2015. 396. sz. 1–30. p.

URL: <https://static.sys.kth.se/itm/wp/cesis/cesiswp396.pdf>

Az EU-tagállamok rendszeres közösségi innovációs felméréseinek (Community Innovation Survey – CIS) svédországi adataiból készült elemzés a 2002 és 2012 közötti időszakra vonatkozik. Öt innovációs felmérést hajtottak végre ebben a tíz évben, és az elemzés ezek adataiból összesen tizenhat vállalati stratégiát különböztet meg. A négy alaptípus a folyamat-, a termék-, a piaci és a szervezeti innováció. Az elemzés a Schumpeter által meghatározott alaptípusok különböző kombinációit tartalmazza.

Megállapítható, hogy a vállalatok sokféle innovációs stratégiát választottak, sajátos és egymástól eltérő preferenciáiknak megfelelően. A vizsgált vállalati kör időben alig változtatott a bevált innovációs stratégiáján, ezt az átmeneti valószínűség mátrix (Transition Probability Matrix – TPM) alkalmazásával elemezték. Vizsgálták az egyes innovációs stratégiák lényeges meghatározó tényezőit, multinomiális logit modellt alkalmazva, kiemelve a vállalatok körében hasonló megközelítéseket.

A folyamat innovációit elősegítette a vállalaton belüli befektetés a kutatás-fejlesztésbe (K+F), a gépberuházás, a foglalkoztatottak szakmai képzése, valamint az üzemméret.

Az elemzés a piaci és a szervezeti innovációk néhány (kevésbé lényeges) tényezőjét is tartalmazza, ilyen például a vállalat kooperációinak hatása. Pozitív hatású a vállalatközi termelési együttműködés, valamint a külső K+F igénybevétele az innová-

ciós stratégia eredményeire. A vizsgált innovációs stratégiákból tizenkettőre volt pozitív hatású a vállalaton belül végzett K+F, és erős pozitív hatásuk van a külkereskedelmi (import és export) kapcsolatoknak is.

Megvizsgálták, hogy egyidejűleg hányféle típust választanak az innovációs stratégiákból, és az éppen vizsgált típus miként kapcsolódik az egymást követően választott (eltérő) újhoz. Rendszerint a szervezeti innováció következményeként indulnak újabb vállalati fejlesztések, például a folyamatokra, a termékekre, illetve a piacokra vonatkozóan. A vállalat teljesítményére nézve mérhető hatása van a választott innovációs stratégiának, például növelheti a termelékenységet.

TÁRGYSZAVAK: közösségi innovációs felmérés, innovációs stratégia, innovációk Schumpeter-típusai, Svédország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

130/2015

A kutatás-fejlesztés, a profit és a cég értéke: strukturális becslés

Missaka Warusawitharana: Research and development, profits, and firm value: a structural estimation

Quantitative Economics, 2015. 6. sz. 531–565. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.3982/QE282/pdf>

DOI: 10.3982/QE282

Kedvező esetben a kutatás-fejlesztés (K+F) ráfordításai olyan innovációkat eredményeznek, amelyekkel a befektető bővítheti a jövedelmező termelését. A modellvizsgálat eredményei alapján megállapítható, hogy a K+F milyen hatású az egyes ágazatok jövedelmentermelésére, illetve miként változik a nem pénzügyi vállalatok értéke a K+F-ráfordításoktól függően. A nemzeti adójogszabályok adhatnak ösztönzést a K+F-ráfordítások ésszerű felhasználására, előnyben részesítve a perspektivikus innovációs területeket.

A modell a COMPUSTAT kereskedelmi adatbázis konzisztens információit alkalmazza a vizsgálatba vont nem pénzügyi vállalatok jelentéseiben levő K+F-ráfordításokra, valamint működési eredményre, illetve cégértékre. A modell olyan mutatókat képez (a Tobin-féle „q” tényezőként), amelyek számszerűsítik a vállalat eszközeinek (jelenlegi) piaci értékének arányát a becsült pótlási költségekhez mérten. A piaci érték meghatározásának fő tényezője az egységnyi tőkére számított működési eredmény, és a K+F-ráfordítások a profit növelését segíthetik elő. A min-

tába választott nem pénzügyi vállalatok általános jellemzője, hogy a nagyobb K+F-intenzitás felé haladva a Tobin „q” viszonyszám is növekvő tendenciájú, vagyis a cég piaci értéke meghaladja az eszközpótlások költségét. Gazdasági értelemben és statisztikailag szignifikáns a K+F-ráfordítás hatása mind a profitra, mind a cég (jelenlegi) piaci értékére.

Kalibrálásra is alkalmas az alkalmazott modell, kiszámítható például hogy egységnyi K+F-ráfordítás milyen növekedést hozhat a nem pénzügyi vállalat működési eredményében. Számításokat végeztek a K+F felhalmozott eszközeinek gazdasági élettartamára is, eldönthető, hogy például három vagy hét éves legyen a szakmai kutatás-fejlesztés eszközeinek megújítási ciklusa.

A modellszámítás a gazdasági tevékenységek egységes osztályozási rendszerének (négyjegyű) szakágazatai szerint készült, így a K+F-intenzitás és a működési eredmény, illetve a cég piaci értékének alakulása a szerkezeti tulajdonságokat is figyelembe veszi. A szerkezeti elemzés egyik tényezője, hogy a K+F kiadásaihoz milyen adókedvezményt (R&D tax subsidy), más költségvetési támogatást adtak az egyes kiemelt szakágazatokban.

TÁRGYSZAVAK: vállalati profil, kutatás-fejlesztés, cégérték, adókedvezmény

NÁDUDVARI ZOLTÁN

131/2015

Az Amerikai Egyesült Államok vállalatainak kutatás-fejlesztési eszközei, szervezeti tőkéje és a külföldi beszállítások

Wendy C.Y. Li: Organizational capital, R&D assets, and offshore outsourcing

Conference of ASSA (Allied Social Science Associations), Boston, 2015. január 3–5. 1–33. p.

URL: <https://www.aeaweb.org/aea/2015conference/program/retrieve.php?pdfid=1172>

A csúcstechnika ágazatai az Egyesült Államokban gyorsan növelték a külföldi beszállítások arányát az utóbbi évtizedben. Élénk vita folyik a belföldi vállalatok kiüresedéséről és a munkahelyvesztés hatása-iról. A modell a COMPUSTAT kereskedelmi adatbázis ágazati mutatóira alapozott, tényezője például a nem pénzügyi vállalatok eszközállománya, a kutatás-fejlesztés (K+F) ráfordítása és értékcsökkenési leírása, valamint a szervezeti tőke alakulása a na-

gyobb amerikai ágazatokban, ahol nagy a K+F intenzitása.

Abban a vállalati körben, ahol viszonylag nagy a külföldi beszállítás (offshore outsourcing) részese-dése, ott kisebb a K+F és a szervezeti tőke befektetése, viszont gyorsabb a termelékenység növekedése. A cégek piaci értékét növeli K+F-eszközök állománya is, és szoros a kapcsolat a K+F-eszközök és a szervezeti tőke között a csúcstechnika vezető vállalatai esetén.

A modellvizsgálat az Egyesült Államok kilenc olyan ágazatára vonatkozik, amelyek K+F-intenzitása a legnagyobb. Az előrettekintő modellszámítások eredménye a K+F-eszközök és a szervezeti tőke értékcsökkenési rátáinak becslése a vizsgált ágazatokban. Az értékcsökkenés a vállalat immateriális eszközeire számítható ennek megfelelő ágazati kulcsokkal. Erősebb az olyan ágazatok versenyképessége a nemzetközi piacon, amelyek viszonylag nagymértékben alkalmaznak immateriális eszközöket.

Összevetették a két rangsort, az egyik az említett két immateriális eszközcsoportra, a másik a viszonylagos globális versenyképességre vonatkozik és nincs lényeges eltérés az ágazatok helyezésében. Megállapítható, hogy a technológia önmagában kevés az Egyesült Államok csúcstechnikát előállító ágazatai nemzetközi versenyképességéhez. Becslések szerint ebben a kilenc ágazatban jelentősebb a szervezeti tőke nagysága, mint a K+F-eszközök értéke. Az Amerikai Egyesült Államok gazdaságának egészére érvényes ez a nagyobb érték, a nem csúcstechnikát előállító ágazatokkal együtt is.

TÁRGYSZAVAK: szervezeti tőke, kutatás-fejlesztési eszköz, külföldi beszállítás, értékcsökkenési leírás, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

132/2015

Az elektromos mikrohálózatok szükségleteinek becslése, a betápláló és fogyasztó profilozásával

Karol Fabisz – Agata Filipowska – Tymoteusz Hossa: Profiling of prosumers for the needs of electric energy demand estimation in microgrids

International Journal of Energy Optimization and Engineering, 2015. 4. sz. 29–45. p.

URL: <http://www.igi-global.com/article/profiling-of-prosumers-for-the-needs-of-electric-energy-demand-estimation-in-microgrids/132480>

DOI: 10.4018/IJEOE.2015100103

Az úgynevezett mikrohálózatok igényfelmérése különbözik a hagyományos elektromos hálózat tervezési eljárásaitól. Itt a hálózat egységei bizonyos napszakban fogyasztók, más napszakokban áramtermelők lehetnek, például megújuló energiaforrásokkal. Az ilyen fogyasztó és egyben termelő egyénileg, vagy csoportosan betáplálhat a mikrohálózatra (single prosumers or groups of prosumers). Az előrejelzés jelenlegi eljárása a hálózati energia fogyasztásának múltbeli adatsoraira épít, figyelmen kívül hagyva az említett kettősséggel összefüggő profilt (a továbbiakban: „kettős profil”).

A modellre alapozott előrejelzés alkalmas az ilyen kettős profilú hálózati egységek energiaigényének becslésére, bármely órában, a hét bármely napján és ezen belül a jellegzetes hálózati készülékek, valamint áramtermelő eszközök szerint. A hálózat tervezéséhez szükséges fogyasztási és egyben helyi áramtermelési adatok felmérése speciális ösztönzést igényel. Egyre több intelligens árammérő rendszert működtetnek ilyen mikrohálózatokban mind a fogyasztás, mind a megújuló (szél- és nap-) energiával termelt és betáplált árammennyiség regisztrálására (smart meters and the advanced metering infrastructure – AMI).

Az elvégzett modellszámítások egyik megállapítása, hogy legalább hatvan kettős profilú egység múltbeli adata alapján végezhető el az áramigény előrejelzése, például lineáris regressziót, szezonális exponenciális kiigazítást végezve a mikrohálózat aggregált adatain. Ilyen esetekben a jól illesztett előrejelzések bizonytalansága stabil és elfogadható. Javítja a becslési eljárást kiegészítő információk csatolását, és magyarázatot adhat a helyi áramfogyasztás idősorában észlelt kilengésekre. Az ilyen pontosított becslés alapozza meg az energiarendszer irányítását (Future Energy Management System – FEMS).

TÁRGYSZAVAK: elektromos hálózat, energiaigény

NÁDUDVARI ZOLTÁN

133/2015

Kitekintés a 2030. évi orosz energiatechnológiára. A biztonságosabb, hatékonyabb energia jövője

Liliana Proskuryakova – Szergej Filippov: Energy Technology Foresight 2030 in Russia. An Outlook for Safer and More Efficient Energy Future

Energy Procedia, 2015. augusztus. 2798–2806. p.

URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1876610215013181>

DOI: 10.1016/j.egypro.2015.07.550

Az energia hatékonysága és megtakarítása fejezet az 2011 és 2013 között készített *Oroszországi Tudományos és Technológiai Előrejelzése 2030* (Russian S&T Foresight 2030) című tanulmány része. Az összesen hat területet vizsgáló dokumentum áttekinti a tudomány és technológia olyan kulcskérdéseit, amelyek összefüggnek Oroszország versenyképességének erősítésével. A prognózist az ország miniszterelnöke 2014 januárjában jóváhagyta.

Az energetikai rész bemutatja a világméretű kihívásokat, fenyegetéseket, lehetőségeket, amelyek összefüggenek a vizsgált termékek, szolgáltatások innovációjával, fontosabb piacaikkal. Az elemzés megalapozza a jövőben készítendő kormányzati energetikai fejlesztési tervek ajánlásait.

Ebben az átfogó tervben az egyik fő cél a hosszú távon fenntartható és hatékony fejlődés. A műfórás munkái a világ tizenöt országának több mint kétszáz közleményét, mintegy kétezer szerző eredményét veszik figyelembe. A kitekintést nagyon sok szakmai tanulmány, statisztika, szabadalmi adat, bibliometriai mutató alapozta meg.

Megállapítható, hogy korunk energiaiparában a következő tényezők lényegesek, a fejlődés posztindusztriális jellegére is tekintettel:

- viszonylag gyors a növekedés az alacsony energiafogyasztású (különösen a csúcstechnikára alapozott) ágazatokban, gazdasági tevékenységekben;
- a korábbiaknál szélesebb az energiahordozók választéka;
- az energia térszerkezete a fogyasztókhöz közelebb viszi mind a termelést, mind a szállítást a jövőben;
- az energetikai ágazat hatékonyságát növelő programok indulnak;
- elterjednek az intelligens energiahálózatok, valamint az energiagazdaság információs rendszerei.

Átalakul az OECD-országokban az energiahordozók szerkezete a vizsgált időszakban, illetve 2035-ig a kereslet növekedése visszafogott lesz. Az összes energiefelhasználásban várhatóan csökken a kőolaj, a kőszén (egyes országokban az atomenergia) részesedése, és megnő a földgázé, valamint a megújuló energiahordozóké.

A tanulmány felhívja a figyelmet arra, hogy kimerülhetnek Oroszország hagyományos szénhidrogénkészletei. Lényeges hatásúak az olyan komplex termelési innovációk, amelyek világszerte fejlesztik a palaolaj, a cseppfolyós földgáz, a korszerű atomtechnika hatékonyabb kínálatát.

A vizsgált időszakban erős a környezeti kihívás hatása is. Elsősorban a nemzetközi klímavédelmi program követelményéhez igazodhat Oroszország jogrendszere, érvényesítve a szigorú nemzetközi követelményeket, és várható például a megújuló energia technológiák arányának növelése. Az ország teljes energiamérlegében jelenleg mintegy 14% ezek aránya, és 2030-ig eléri a 23%-ot.

A nemzetközi gyakorlat igazolja, hogy az ipari és háztartási hulladék energetikai hasznosítása nagy lehetőséget rejt. Ígéretesek a hidrogénalapú üzemanyagcellák új típusai, azok versenyképesek lehetnek a többi energiahordozással. A radioaktív anyagok nagyobb hatékonysága, a sugárzó hulladékok sokkal kisebb térfogata érhető el például a korszerű gyorsreaktorokkal, a zárt nukleáris üzemanyag-ciklus technológiáival.

A tudomány és a technika fontos fejlődési területe továbbra is a geológiai kutatás, például a szélsőséges éghajlati és földrajzi feltételek között feltárható új lelőhelyekkel. Számolni kell olyan számottevő tényezőkkel, mint a hatékony energiaszállítási technológia nagy távolságokra, a mélyebben fekvő és viszonylag kisebb hozamú kitermelési helyek gazdaságossága.

A prognózisban figyelembe kell venni továbbá a végső fogyasztás várható energiamegtakarítását a következő időszakban. Oroszország energiapiacán hiányzik a verseny, elsősorban a termelés és elosztás erős állami monopóliuma következtében. Elrettentően nagyok a piacra jutás akadályai a vizsgált értéklánc minden szakaszában.

A tanulmány megállapítja, hogy az említett nagy kihívásokra mind a kutatóknak, mind a szakpolitikának választ kell majd adni. Az előrejelzés sorra veszi a természeti, az újrahasznosított, az átalakított, a másodlagos, valamint a melléktermékből előállított energiahordozók világméretű piaci kilátásait, a fontosabb termékek, szolgáltatások mennyiségének várha-

tó alakulásával. Mérlegelni kell a mértékadó oroszországi és a külföldi kutatók-fejlesztők elérhető eredményeinek várható hatásait az energiaipar említett kategóriái szerint.

A vezető kutatóhelyek az Amerikai Egyesült Államokban, Nyugat-Európában (elsősorban francia, német, brit és norvég intézményekben), valamint Kínában és Japánban működnek. A tanulmány összesen tizennégy kiemelt tudományos, technológiai alapozó témát sorol fel, ilyen többek között

- a szénhidrogének mélytengeri kitermelése
- és a gőzturbinák új típusainak alkalmazása (gyors terhelésváltozással, nagy teljesítménnyel).

A dokumentum megállapításait a nemzeti stratégiai tervezés is felhasználja Oroszországban, egyrészt a közeljövőben elkészülő és 2035-ig kitekintő előrejelzésekben, másrészt az ország nagyobb energiatarsaságainak vállalati prognózaiban. Világszerte készülnek ilyen energetikai kitekintések, azokkal összevetve az oroszországi tanulmány több tekintetben eltér. Különösen azok a jegyzékek mások itt, amelyek a perspektivikus technológiákra, K+F-területekre vonatkoznak. Lényeges különbség például

- az előrejelzések célja,
- az érintett tématerületek lefedettsége,
- az időtáv,
- a részletezettség.

Az oroszországi klímapolitika is előírja az üvegházhatású gázok kibocsátásának jelentős, 50%-os csökkentését, azonban a tanulmányban leírt fejlesztések alig kapcsolódnak ehhez a szakpolitikai célhoz. Nem kínálnak eszközt az eredmények nyomán követésére. Hiányzik a bemutatott technológiák és termékek ráfordításának, az energiahatékonyság és -megtakarítás mérésének módszere.

A nemzeti prioritás, az oroszországi energetikai stratégia kevéssé tükrözi, hogy például miként alkalmaznak üzemanyagcellákat, bioenergiát, vagy intelligens hálózatot a célok megvalósítására. Jelenleg a nemzeti cél, illetve stratégia arra összpontosít, hogy fejlesszék az energiahordozó ásványok bányászatát, valamint az atomenergia ipari technológiáit. Más országok hosszú távú kitekintésében kiemelt jelentőségű a megújuló energia, az oroszországi előrejelzés 2020-ig (vagyis hét év távlatában) nagyon szerény ennek a két százalékos részesedése.

TÁRGYSZAVAK: megújuló energia, energiapolitika, stratégiai tervezés, hosszú távú előrejelzés, Oroszország

134/2015

A feldolgozóipari termelés földrajzi térségek közötti megosztásának hajtóerői Közép-Európa magjának országaiban

Robert Stehrer – Roman Stöllinger: The Central European manufacturing core. What is driving regional production sharing?

FIW-Research Reports, 2014/15. 2. sz. 1-45. p.

URL: http://www.fiw.ac.at/fileadmin/Documents/Publikationen/Studien_2014/02_Stoellinger_FIW%20Research%20Report_The%20Central%20European%20Manufacturing%20Core%20What%20is%20Driving%20Regional%20Production%20Sharing.pdf

A német és az osztrák ipar olyan közép-európai termelési láncot (Central European supply chain) alakított ki, amelyben a cseh, a lengyel, a magyar és a szlovák feldolgozóipari beszállítók az elsődleges partnerek. A modellvizsgálat az 1995 és 2011 közötti beszállítások adatait alkalmazza.

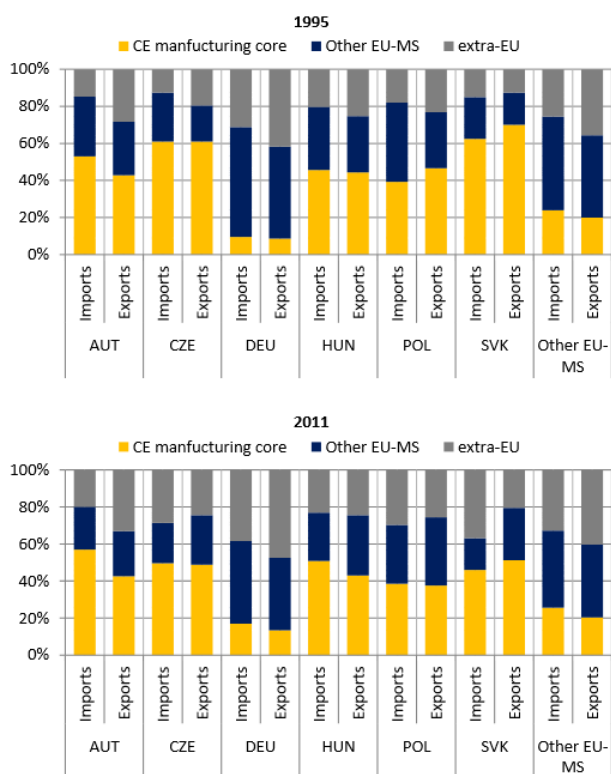
A termelési lánc hatására a hozzáadott értékkel mérve megnőtt a közép-európai országok feldolgozóiparának részesedése a nemzetgazdaságban. A térségben kialakult termelési lánc nemzetközi hatásai mérhetők mind a közép-európai országok, másrészt más uniós tagállamok gazdaságára. A modell alapján bemutatathatók a feldolgozóipar fontosabb ágazatcsoportjai (klaszterei), amelyek a legnagyobb súlyúak a térség termelési láncában.

Szoros a kapcsolat a termelési lánc integráló jellege, valamint a feldolgozóipar külföldi közvetlen beruházásai (inward FDI), továbbá az országok növekvő exportteljesítménye között. Mérhető az egy foglalkoztatottra jutó kivitel hozzáadott értéke (value added exports per capita), ez az intenzitási mutató pedig a térség országainak feldolgozóiparában a legnagyobb. A nem közép-európai országok egy főre jutó feldolgozóipari kivitele 2011-ben átlagosan 2200 euró/fő, a vizsgált térségé 3700 euró/fő volt, holott 1995-ben lényegesen kisebb volt a különbség.

Az EU tagállamainak 2011. évi feldolgozóipari exportjában (hozzáadott értéken mérve) 42,6%-ra nőtt a közép-európai térség országainak részesedése. A német és a lengyel export részesedésének növekedése a leggyorsabb, a 2011. évi mutatók szerint csökkent az észak-európai, a Benelux-államok, és mindenekelőtt a francia, valamint a brit feldolgozóipar exportjának részesedése.

A nemzetközi termelési lánc szerkezeti változásokkal jár, a külföldi beszállítások következtében a nem közép-európai országokban a feldolgozóipar részesedése stagnál, illetve egyes ágazatokban kifejezetten csökken a nemzetgazdaság összes teljesítményében. Ez a folyamat erősíti a feldolgozóipari kapacitások koncentrációját, megerősítve a közép-európai térség nemzetközi pozícióit, az EU többi tagállamának térvésztesztésével.

A nemzetközi termelési lánc országok és termékek szerinti elemzése alapján megállapítható a technológiai alapú kooperáció tendenciája is. A német és az osztrák irányító cégek olyan inputokat adnak át a négy visegrádi ország beszállítóinak, amelyek a megrendelt termékek kulcskompetenciájához tartoznak, nagy szellemi értékkel.

A feldolgozóipari bruttó export és import közép-európai és más EU-tagállamokban régiók szerint, 1995 és 2011 között

A feldolgozóipari exportban a német termelőktől vásárolt közbenső termékek aránya például 10% Lengyelországban, 13% Ausztriában és a Cseh Köztársaságban, hozzáadott értéken mérve, ahol a késztermék átvevője a többi közép-európai ország. A térségen belüli termelési integráció növekvő jelentőségét igazolja, hogy 1995-ben 20%, 2011-ben már több mint 25% arányú volt a külföldi eredetű hozzáadott érték más közép-európai ország termelőinek beszállításából. Az említett arány 1995 és 2004 között gyorsan

nőtt, majd azóta lényegesen lassabb a térségben a termelési kooperációk bővülése. A termelési láncok a válság időszakában is megmaradhattak.

Az elemzés a fontosabb ágazatok szerepét is bemutatja, a nemzetközi munkamegosztásban, nagy jelentőségű például a járműgyártás, az elektronikai készülékek gyártása, a fémfeldolgozás, a gépgyártás és a vegyipar kooperációinak gyors bővülése a térségben. Az említett húzóágazatok dinamikusan bővítették az exportra alapozott termelésüket, növelték a részesedésüket a térség nemzetgazdaságainak teljesítményében.

A német és az osztrák termelők földrajzi közelsége is elősegítette a nemzetközi termelési láncok említett fejlődését és a visegrádi országok alacsonyabb bérszínvonala is fontos tényező a feldolgozóiparba beáramló külföldi közvetlen beruházások (FDI) bővítésében.

TÁRGYSZAVAK: termelési lánc, Közép-Európa, visegrádi országok, Németország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

135/2015

A globális értékláncok és a szolgáltatások, a feldolgozóipari termékek növekvő szolgáltatásinputja, szolgáltatások hálózatai

Rainer Lanz – Andreas Maurer: Services and global value chains. Some evidence on servicification of manufacturing and services networks
 WTO Staff Working Paper, ERSD-2015-03. 1–23 p.
 URL: <http://econstor.eu/bitstream/10419/107675/1/819620912.pdf>

A szolgáltatások szerepe a nemzetközi kereskedelemben a globális értéklánc (GVC) alapján vizsgálható. A folyó fizetési mérlegben együtöd a világkereskedelem egészének a részesedése, holott a világ GDP-jének több mint 70%-át a szolgáltatások adják. Más számítások az exportált termékben megtestesült szolgáltatásokat értékelik, azok aránya a világkereskedelem hozzáadott értékében mintegy 40%. Azonban a szolgáltatások nemzetközi ellátását nemcsak a határokon átnyúló ügyletek képviselik. A munka és a tőke szabad áramlása is összefügg a szolgáltatások értékesítésével, és ez az árutermelő ország GDP-jét növeli. A külföldi leányvállalatok a belföldön értékesített összes szolgáltatásaik hozzáadott értékének egynegyedét képviselik.

A feldolgozóipar úgynevezett szolgáltatásinputja a termelés egyik ráfordítása, és hozzáadott értékének részesedése a feldolgozóipar összes exportjában csaknem egyharmad a fejlett ipari országokban, és 26% a fejlődő országokban.

A külföldi szolgáltatások részesedése a fejlett és a fejlődő országok feldolgozóipari kivitelében mintegy 12%, azonban a fejlődő országok belföldi hozzáadott értéke lényegesen kisebb arányú a feldolgozóipar összes saját exportjában.

A szolgáltató ágazatok jellemzője, hogy hálózatokat alakítanak ki, sok kapcsolódó termelési szakasszal. Olyan sajátos elméleti és mérési feladatok adódnak ennek kapcsán, mint a szolgáltató hálózatok nemzetközi értékesítésének hozzáadott értéke például a filmek külkereskedelmében. Szemben az áruk értékláncával, a szolgáltatások értéklánca kevésbé tűnik nemzetközileg széttagoltnak, ezt a hozzáadott érték statisztikájának kereskedelmére és a felmérések eredményeire alapozták.

A statisztika új megközelítése is szükséges ahhoz, hogy kifejezőbb legyen a szolgáltatások nemzetközi hálózatairól alkotott kép, például a vállalatok jellemzőit, a piaci folyamatokat illetően, számolva a munkaerő és a tőke szabad nemzetközi áramlásával is.

TÁRGYSZAVAK: szolgáltatás, feldolgozóipar, hozzáadott érték, esettanulmány, globalizáció, GDP

TÓTH JÁNOS MÁRK

136/2015

A globális termelési lánc és a gazdasági, társadalmi felzárkózás összefüggéseinek összehasonlító elemzése

Thomas Bernhardt – Ruth Pollak: Economic and social upgrading dynamics in global manufacturing value chains: a comparative analysis

FIW Working Paper, 2015. 150. sz. 1–42. p.

URL: http://www.fiw.ac.at/fileadmin/Documents/Publikationen/Working_Paper/N_150_Bernhardt_Pollak.pdf

A globális értéklánc (global value chains – GVCs) mind több fejlődő országnak ad esélyt a gazdasági és társadalmi fejlődés gyorsítására, a felzárkózásra. Az ilyen fejlődés azonban kedvezőtlen társadalmi, környezeti hatásokkal is járhat. Az országok csoportjai szerinti vizsgálat a feldolgozóipar négy globális értékláncának viszonyaira összpontosít, a ru-

háza, a bútor- és autóipari termelésre, valamint a mobiltelefonok gyártására. A gazdasági és a társadalmi hatások egymástól különbözők ezekben a feldolgozóipari ágazatokban, és régiók szerint is eltérő a felzárkózás eredménye a vizsgált gazdasági és társadalmi adatok szerint.

A hatások mérésének egyik mutatója az országok világszerte részesedése az egyes termékcsoportokban. A felzárkózás követhető a számított egységértékek alakulásán is, a nemzetközi átlaghoz mért helyzettel. Az elemzés további tényezője a termelékenység alakulása, illetve versenyképessége nemzetközi összehasonlításban.

A négy feldolgozóipari ágazat termelési láncára általában jellemző, hogy a fejlődő országok beszállítói viszonylag alacsony árakat érhetnek el, a megrendelések elnyerésének ez lényeges gazdasági előfeltétele. Sok esetben úgy növelhető az export egységértéke, hogy az ország piaci részesedése csökken, ahol vannak olcsóbb beszállítók is. A fejlődő országban növelhető ugyan a bérszínvonal, azonban ez drágíthatja a kooperációs termelést és ennek hatására munkahelyek szűnhetnek meg. Az adatok igazolják, hogy a nemzetközi értéklánc (GVC) elősegítette a fejlődő országok gazdasági szerkezetének közelítését a fejlettebb régiókéhoz.

A gazdasági hatásokhoz sokféle társadalmi folyamat is kapcsolódik, egy részük kedvező változással jár, de vannak előnytelen eredmények is, például a helyi munkakörülményekben, a nem legális cégek és munkahelyek működtetésében. A fejlődő országok jogszabályai közelítenek a globális értékláncot meghatározó országokéhoz, azonban a helyi tulajdonviszonyok, valamint közpolitikai adottságok is érvényesülnek. Az ilyen társadalmi viszonyokra nagyon kevés megbízható adatforrás érhető el, és az információk nem tisztázható megbízhatósága, továbbá esetleges vonatkozási körök is nehezíti következtetések levonását.

TÁRGYSZAVAK: termelési lánc, feldolgozóipar, társadalmi hatás, nem legális cég, nem legális munkavégzés, fejlődő országok, Észak-Afrika

NÁDUDVARI ZOLTÁN

137/2015

A gazdasági fejlődés, a szénbányászat és a természeti erőforrások alakulása

Michael R. Betz – Mark D. Partridge – Michael Farren – Linda Lobao: Coal mining, economic development, and the natural resources curse

Energy Economics, 2015. július 105–116. p.

URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140988315001279>

DOI: 10.1016/j.eneco.2015.04.005

A szénbányászat a róla alkotott hagyományos kép szerint főként elszigetelt és hátrányos helyzetű társadalmi csoportoknak adhat munkát. Amerika viszonylag szegény, hosszabb távon lassabban fejlődő térségeihez is társítják ezt az ipari ágazatot, bár az utóbbi évtizedekben ez a szemlélet számottevően változott. A szabályozások, amelyek közül az első a levegő minőségét érintette, megváltoztatták a szénbányászat földrajzi viszonyait, áthelyezték azt az Appalache-hegységtől nyugatra. Amerika új bányászati technológiai csökkentik az ágazat munkaerő-keresletét, változott a szénbányászat úgynevezett ökológiai lábnyoma is, ami összefügg a termelés visszaeséseivel is.

A tanulmány azt vizsgálta, hogy vajon ezek a változások a szénrobbanás–válság-ciklusokkal együtt hogyan befolyásolták a szénbányászat gazdasági növekedését. Két alrendszerre vonatkozik az elemzés: az egyik az Appalache-hegység körzete, a másik az Egyesült Államok többi szénbányászati telepe. A tanulmány az ágazat új megközelítését adja. Megállapítható az ágazat fontosabb mutatói alapján mely körzetek a győztesei, valamint vesztesei a széntermelő ágazatok fejlődésének. Az is lényeges kérdés, hogy a „nyersanyagátok” érvényes-e még a jelenlegi széntermelésre, annak térségeire. Az eredmények azt mutatják, hogy a modern szénbányászatnak inkább árnyalatnyi hatásai vannak, és hogy az Appalache-hegység és az Egyesült Államok többi részének széntermelésében a gazdasági fejlődés eltérő. A kutatók nem találtak meggyőző bizonyítékot a „nyersanyagátokra”, kivéve hogy a szénbányászatnak konzisztensen ellentétes kapcsolata van a mérésekkel, amelyek a népességszámhoz, a vállalkozói szellemhez és a gazdasági növekedéshez is kapcsolódnak.

TÁRGYSZAVAK: szénbányászat, természeti erőforrás, gazdasági fejlődés, nyersanyagátok, Amerikai Egyesült Államok

138/2015

Az olaszországi tartományok külföldi közvetlen beruházásának kapcsolata az innovációval

Roberto Antonietti – Raffaello Bronzini – Giulio Cainelli: Inward foreign direct investment and innovation: evidence from Italian provinces

Tem di Discussioneserie, 2015. 1006. sz. 1–36. p.

URL: https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/temi-discussione/2015/2015-1006/en_tema_1006.pdf?language_id=1

Az elérhető adatgyűjtési eredmények alapján elemezték a külföldi közvetlen beruházás (FDI) innovációs hatásait az olaszországi tartományok gazdasági ágazataiban. Az országba érkezett FDI elsősorban a vizsgált szolgáltató ágazatokban járt értékelhető kedvező hatásokkal. Elemezték többek között az FDI-körbe tartozó vállalatok találmányi adatait és ezen belül a viszonylag nagy kutatás-fejlesztési ráfordítású (knowledge-intensive) ágazatok kapcsolatát a külföldiek beruházásaival. Nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat az FDI és az egyes tartományok feldolgozóiparának eredményes innovációi között. Kiemeltek olyan szolgáltató ágazatokat, amelyek innovációi a multinacionális társaságok olaszországi leányvállalatai körében eredményesebbek, mint a tartomány átlaga. Eredményes innovációk történtek például a raktározás, a kiskereskedelem, a gazdasági szolgáltatás több területén. Az ilyen közvetlen innovációs projektek hatással vannak további szolgáltató ágazatokra, ilyen például a szoftverek fejlesztése és az informatikára alapozott többféle szolgáltatás, a jogi és üzleti tanácsadás, a műszaki tervezés. Az ilyen kapcsolódó szolgáltató vállalatok a megrendelőik igényeinek megfelelően végzik a tudásra alapozott innovációikat az egyes olaszországi tartományokban.

A szakpolitika számára is irányadó, hogy az FDI jelenléte támogatja a tartományok innovációit, fejleszti azok kapacitásait. Ahol például zöldmezős beruházással új külföldi ismereteket hasznosíthatnak, ott a tartomány saját bázisán is új ötletek alakulhatnak ki, és ez rendszerint javíthatja a vállalatok versenyképességét. Az innovációs hatások mértékét elsődlegesen a fogadó ágazat határozza meg, vagyis nem állapítható meg az FDI általános élénkítő hatása a tartományok innovációira. Elsősorban a tudásalapú szolgáltatások FDI fogadása járhat kedvező innovációs hatásokkal. A mélyebb elemzéshez

a jelenleginél több változóra lesz szükség az olaszországi tartományok szerinti adatsorokban, ezen belül az FDI alakulására ágazatok szerint.

TÁRGYSZAVAK: külföldi közvetlen beruházás, innováció, területi statisztika, Olaszország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

139/2015

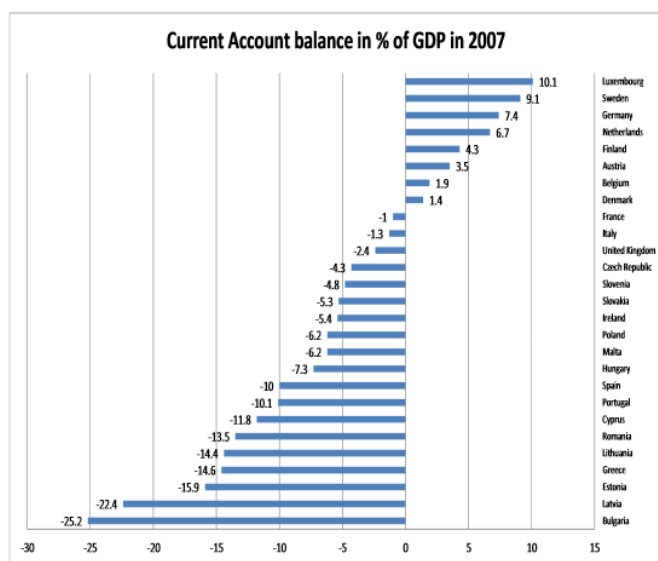
Kapcsolatban van-e az EU külgazdasági egyensúlytalansága a termelési szakaszok nemzetközi megosztásával?

Isabella Cingolani – Giulia Felice – Lucia Tajoli: External imbalances in the European Union and international fragmentation of production: is there a link?

Universidad Complutense of Madrid, 2015. január. 1–37. p.

URL: http://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-18789/Felice_paper%20seminar%20IFP.pdf

Az ipari termelési folyamatok egyes szakaszait a végterméket előállító gyártó mindinkább olyan szakaszokra bontja, amelyekben egynél több ország üzemeltől rendel beszállítást (fragmentation of production – IFP). Az euró övezet országainak külkereskedelmi mérlegében az utóbbi évtizedben állandósult az egyensúlyhiány (current account imbalances – CA imbalances) mind a bruttó értéket, mind a hozzáadott értéket elszámolva.

Source: Eurostat database.

A folyó fizetési mérleg egyensúlya a GDP százalékában 2007-ben

Az IFP (azaz a termelés részekre bontása) rendszerint csökkenti a késztermék költségeit, javul a hatékonyság és a minőség is. Előnyös az új külföldi felvevő piacok megszerzése is a termelési kooperációk hatására. Növelheti a külkereskedelmi deficitet ez az újraszervezés, ahol az egyik termelő félkész terméket, a termelés közbenső összetevőit exportálja, és a behozatala a készterméket (például összeszerelt gyártmányt) tartalmazza a folyamatot irányító másik országból.

A World Input-Output Database (WIOD) adatbázis tartalmazza a globális értéklánc (global value chains – GVC) elemzésében felhasznált adatokat országok szerint az 1999 és 2011 közötti évekre; az egyik a külföldi beszállítások viszonyozása (offshoring index), a másik az export külföldi hozzáadott értékének aránya az export bruttó értékében.

A termelési kooperációban résztvevő európai országok egyik csoportjának viszonylag nagy, a másoknak kisebb a nemzeti jövedelme. A folyó külkereskedelmi mérleg importtöbblete (tendenciaként) annál nagyobb, minél kisebb a beszállító partnerország nemzeti jövedelme. Más megközelítésben a külföldi termelési kooperáció javítja a külkereskedelmi mérleget, ahol nagyobb nemzeti jövedelmű a készterméket kibocsátó partnerország. Ez az aszimmetria kiemeli azt a hatást, hogy a globális értéklánc működése javítja a nagyobb nemzeti jövedelműek versenyképességét, és ez ellensúlyozza a közbenső termék importtöbbleteinek kedvezőtlen hatásait.

Ilyen aszimmetria mutatkozik termelési kooperációiban, ahol az EU egészének parterei az új (kelet-közép-európai – NMS) tagállamok. Az euró övezet tizenhárom országának adataival ilyen aszimmetria nem állapítható meg, itt a kooperációk külkereskedelmi mérlegei jobban kiegyensúlyozottak. További elemzési szempont, hogy a nemzetközi kooperáció milyen minőségű termékcsoporthoz jön létre, egyrészt az euró övezet tizenhárom országa között, illetve az EU és az új tagállamok között. A külkereskedelmi mérlegre az a kapcsolat kedvezőtlenül hat, ahol a beszállító „gyenge minőségű” országnak minősül, egyébként a globális értéklánc működése minkét partnernek előnyös. A beszállító országban kedvező hatású, hogy ismeretekhez jut az irányító vállalattól, beszerezheti és hasznosíthatja a fejlett technológiákat, olyan tanulási folyamat részese, amely hosszabb távon javítja a nemzetközi versenyképességét. Ezek sokkal lényegesebbek,

mint a termelési költségek csökkentése a félkész termékek külföldi beszállításával.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi termelési lánc, külkereskedelmi mérleg, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Társadalom

140/2015

Bizottság a szegénység globális kezelésére

Commission on global poverty

The World Bank, 2015. június 22.

URL: <http://www.worldbank.org/en/programs/mission-on-global-poverty>

A szegénység világméretű felszámolására és vizsgálatának előmozdítására a Nemzetközi Beruházási és Fejlesztési Bank (IBRD, Világbank) 2015. június 22-én új szakértői bizottság létrehozását jelentette be. Ismeretes, hogy a Világbank 2013-ban megfogalmazott távlati stratégiája két célkitűzést jelölt meg. Az első a krónikus mélyszegénység felszámolása, ami pontosan kifejezve azzal járna, hogy 2030-ra a napi 1,25 nemzetközi dollárnál¹ kisebb összegből tengődők arányát a világ népességének 3%-a alá szorítják le. A másik ehhez kapcsolódó feladat a jólét megosztása, ami meghatározás szerint minden ország lakosságának szegényebb 40%-a egy főre jutó reáljövedelmének növelését kívánja elérni. A bizottság megalakításakor már várható volt az ENSZ SDG világprogramjának elfogadása; a Világbank vezető közgazdásza az új testülettől a szegénység mérésének és nyomon követésének elősegítését reméli. Tanácsot két kérdésben várnak a bizottságtól. Az első technikainak nevezhető: miután a mélyszegénység felszámolásának célját kitűzték, tisztázandó, miként lehet az időnként (2005-ben, 2011-ben, majd legújabban 2015-ben) megújított, a vásárlóerő-paritással kiigazított globális szegénységi küszöbértéket reálértékben „konstansként megtar-

¹ Nemzetközi dollár: a Világbank által irányított és az ENSZ felügyelete alatti Nemzetközi Összehasonlítási Program (ICP) keretében végzett világméretű vásárlóerőparitás-számítások egyezményes elszámolási egysége. A programról ld.: Györffy Balázs: Világméretű vásárlóerőparitás-számítás. *Statisztikai Szemle*, 2009. 1. sz. 83–94. p. A Világbank időközben (2015 októberétől) a globális szegénységi küszöbértéket 1,90 nemzetközi dollárra módosította.

tani” – miközben mind az árak, mind a valutaárfolyamok változnak? Ezt egészíti ki a feladat, hogy elegendő-e a vásárlóerő-paritáshoz igazodni, vagy pedig tekintettel kell lenni arra, hogy a szegények fogyasztói kosara nem ugyanolyan, mint a társadalom többi tagjáié? A második szakmai kérdés a szegénység rögzített küszöbön túli tartományainak feltárására irányul: érdemes-e nyomon követni a nemzetközi dollár 4, 10 és további értékei szerint mért küszöböket? Tanácsos-e foglalkozni a szegénység küszöbérték alatti mélységeivel? Szükséges-e a szegénység pénzüsszegben kifejezett értékeken túli, más dimenziókba tartozó számos vetülettől adatokat gyűjteni? És amennyiben igen, vajon célszerű ezeket aggregálni, vagy vektorokként kezelendők? A második csoportba tartozó kérdések irányt szabhatnak a Világbank jövőbeli adatgyűjtési gyakorlatának.

A bizottság élén a társadalmi egyenlőtlenség tanulmányozásáról ismert Sir Tony Atkinson, a London School of Economics professzora áll (legújabb könyve 2015 májusában látott napvilágot, címe: *Egyenlőtlenség: mit lehet tenni*). Törzsgárdája nyolctagú, tanácsadónak nevezett testülete tizenhat tagot számlál, közöttük megtalálható például Amartya Sen és Angus Deaton.

TÁRGYSZAVAK: globális szegénység, Világbank

HOLKA LÁSZLÓ

141/2015

A szegénység mérése

Angus Deaton: *Measuring poverty*

Princeton University, 2003. január. 1–21. p.

URL: http://www.princeton.edu/rpds/papers/pdfs/deaton_povertymeasured.pdf

A közgazdasági Nobel-emlékdíjat idén a Világbank szegénységgel foglalkozó bizottságának tagja, Angus Deaton, a Princeton egyetem tanára kapta. Az indoklás szerint a díjat „a fogyasztás, a szegénység és a jólét elemzésével” érdemelte ki, és mert munkásságával segítette feltárni, miként osztják meg a fogyasztók kiadásait – 1980 körül kidolgozott egy „csaknem eszményi keresleti rendszer” elnevezésű becslési módot. Angus Deaton legutóbb az egészséget meghatározó tényezőket vizsgálta a szegény és gazdag országokban, előtte tanulmányozta a szubjektív jólét mérését és értelmezését, valamint elmélyedt a szegénység mérésé-